

De Wolf in Noorwegen

Henrik de Nie

Als wandelaar in Noorwegen krijg je zelden of nooit de grote roofdieren, zoals Bruine Beer, Wolf, Veelvraat en Los, te zien.

Toch blijft het een intrigerende gedachte dat het nog mogelijk is. De Wolf was echter al bijna uitgestorven, dus werd het hoog tijd om over de bescherming te gaan nadenken. Sinds 1975 is de Wolf daarom officieel beschermd. Sindsdien ziet het er naar uit dat zich in Noorwegen een, zichzelf handhavende, populatie ontwikkelt. Of die officiële bescherming daarbij geholpen heeft, is niet duidelijk. De bescherming gaat echter wel gepaard met aanzienlijke problemen voor schapenhoudende boeren in de betrokken gebieden.

Jacht en bescherming

In de zomer van 1973 zag ik op een treinstation op de Hardanger Vidda een aankondiging hangen waarop premies werden uitgelooft op het schieten van de Veelvraat. Dit behoort nu tot het verleden. Sinds de jaren zestig zijn in Noorwegen geleidelijk aan steeds meer roofdieren en stootvogels tot beschermd dier verklaard.

Men begon heel voorzichtig met het verbieden van het gebruik van vallen en klemmen. Pas in 1968 krijgen Steen- en Zeearend een zekere bescherming. De Bruine Beer wordt in de fylke (provincie) Buskerud in 1971 beschermd; twee jaar later geldt deze bescherming voor het gehele land. Eerder al is het gebruik van vergif en het jagen vanuit terreinauto's en sneeuwscooters verboden verklaard. Pas in 1975 voegt men de Wolf toe

aan het lijstje beschermde dieren. Sinds 1979 is er een nadere uitwerking van de wet gekomen waarin bepalingen staan voor afschot, indien er gevaar dreigt voor mensenlevens of wanneer er aanzienlijke schade wordt toegebracht aan bezittingen zoals vee.

Geschiedenis

De populatiegrootte van de Wolf heeft in Noorwegen (en elders) altijd sterk geschommeld. Vóór ongeveer 1850 was de Wolf nog zeer algemeen. Volgens diverse bronnen kenmerkt deze periode zich door duidelijke pieken in het bestand. Sinds 1846 beschikt men over premie-afschot statistieken. Hieruit blijkt de geleidelijke achteruitgang gedurende de 19e eeuw, met hier en daar een korte opleving.

Rondom 1850 is het aantal geschoten Wolven

meer dan tweehonderd per jaar. Tien jaar later is dit al met de helft verminderd. Afgezien van perioden met een geringe toename - eind 19e eeuw in Zuid-Noorwegen en na 1925 in Noord-Noorwegen - gaat het steeds slechter met de populatie. Na 1945 wordt het bestand geschat op gemiddeld zo'n vijf dieren. Dit zijn voornamelijk rondzwervende dieren, die via Fins- en Zweeds-Lapland vanuit de Sovjet-Unie het land binnenkomen. In de periode 1945-1964 worden er nog zes geschoten Wolven officieel geregistreerd, de laatste in de provincie Hedmark (figuur 1). Het dieptepunt in de bestandsgrootte ligt tussen 1970 en 1975.

Afgaande op mededelingen uit de streek schat Myrberget (1979) het bestand in 1976/77 in Hedmark (0,73 x Nederland) op 6 à 12 individuen. Met het aantal in Noord-Noorwegen rondzwervende individuen komt hij op een totaal van 12 à 20. Nog recentere schattingen, afgaande op zorgvuldig onderzoek van de binnengekomen meldingen en detective-achtig onderzoek aan kadavers van schapen en Elanden, houden het op minstens 4 à 5 in Hedmark en minstens een in de provincies Aust-Agder en Telemark (samen 0.6 x Nederland, zie figuur 1).

Bescherming nu

In Noorwegen worden verschillende systemen gehanteerd voor de bescherming van grote roofdieren.

1. Totale bescherming in zogenaamde kerngebieden. Dit zijn gebieden waar een geschikte biotoop aanwezig is en die groot genoeg zijn voor de overleving van een populatie. Problemen met tamme Rendieren zullen er blijven, want ook in de nationale parken worden de rechten gerespecteerd van de Samen (Lappen), die hier sinds eeuwen hun Rendieren hoeden. Bij aanzienlijke schade aan deze kuddes kan dan toch tot afschot worden besloten.

2. Voortdurend gecontroleerd beheer van een deel van de populatie. Dit gebeurt nog steeds met de Bruine Beer in Hedmark. Wees dus niet verbaasd, wanneer je op vakantie in Noorwegen in een plaatselijk blad een foto ziet van boeren, gewapend met jachtgeweren, triomfantelijk gezeten rondom een geschoten beer. Wel moet er worden aangetoond dat sprake is van voortdurende en aanzienlijke schade.

Een Bruine Beer die zich herhaaldelijk aan schapen heeft vergrepen, wordt Slagbjorn genoemd. Om vast te stellen of inderdaad sprake is van een 'Slagbjorn' en hoe groot de schade is, zijn deskundigen nodig. Uit onderzoek is overigens gebleken dat de Bruine Beer niet altijd alleen jonge en verzwakte schapen pakt, maar vaak ook volwassen, zogende ooien.

3. Er zijn gebieden waar de belangen van de veeteelt dermate groot zijn en de kansen op een natuurlijke populatie zo gering, dat toestemming voor vrij afschot wordt verleend. Wel wordt dan een schoontijd in acht genomen en blijven de beperkingen op vangmiddelen van kracht.

4. Voortdurend vrij afschot, zoals nog steeds geldt voor de Los in heel Noorwegen. Dit is kennelijk ook een vorm van beheer. Overigens leidt dit ertoe dat de populatie in bepaalde gebieden zich weet uit te breiden.

Huisdieren

In tegenstelling tot Nederland bezit Noorwegen veel dat wij 'natuurgebied' noemen.

Minder dan drie procent van het land wordt intensief door de mens gebruikt. In Nederland is dat 75%.

Dit 'natuurgebied' is te verdelen in driekwart bos en ongeveer 20 % toendra-achtige vegetatie (fjell).

Veel huisdieren als koeien, geiten en schapen worden 's zomers in de bossen en het fjell geweid, de Rendieren alleen in het fjell. Melkkoen en melkgeiten blijven nog in de buurt van de bewoning, maar schapen worden min of meer aan hun lot overgelaten. Pas in het najaar worden ze bijeengejaagd en gesorteerd. Een deel wordt geslacht en de rest wordt op stal gezet en gevoerd voor verdere fok. Rendieren blijven het gehele jaar buiten. 's Zomers worden ze bijeengedreven, voor een deel gecasteerd en gemerkt. 's Winters blijven ze ook buiten, zij het in andere gebieden dan 's zomers.

Het fokken van huisdieren, en dit geldt zeker voor het schaap, is altijd gericht geweest op voor de mens aantrekkelijke eigenschappen. Een hoge opbrengst aan wol, vlees of melk is belangrijk. Een zekere makheid en een niet te grote beweeglijkheid maken ze voor de boer beter hanteerbaar. Het kweekproces loopt meer dan honderd jaar parallel met het praktisch verdwijnen van de grote carnivoren, zo-

als de Wolf. Deze geleidelijke gedragsveranderingen hebben de huisdieren kwetsbaarder gemaakt voor predatie.

Natuurlijke predatie

De oorspronkelijke prooidieren van de Wolf zijn niet door een bewust fokproces veranderd. De Wolf en zijn prooiën Ree, Eland en Bever zijn samen geëvolueerd in het continentale naald- en loofbos. Er ontstaat een soort samenspel; het roofdier ontwikkelt optimale jachttechnieken zodat het met minimale krachtsinspanning, maximaal profijt heeft. Dit leidt dan tot predatie op relatief verzwakte individuen. De prooi, bijvoorbeeld de Eland, ontwikkelt op zijn beurt mijdingsgedrag, reageert op reuksignalen als urine, uitwerpselen en andere geurmerken zoals feromonen van de predator. Door de vergrote mobiliteit van de prooidierpopulatie, meestal planteneters, wordt de genenuitwisseling tussen de deelpopulaties bevorderd en de ontwikkeling van de vegetatie wordt gunstig beïnvloed. Aan dit gehele complex van prooi- en predatorrelaties bij grote vleeseters

en hoefdieren valt overigens nog veel onderzoek te doen.

Schade

Omdat huisdieren veel kwetsbaarder zijn, kan schade aanzienlijke vormen aannemen. Als een Wolf of een Bruine Beer in een beweidingsareaal actief is, kan de betrokken boer sterk benadeeld worden in zijn bedrijfsvoering. In geval van predatie zal hij eerst zijn vee bij elkaar moeten drijven om een indruk van de schade te krijgen. Soms is er grote paniek uitgebroken. Schapen werden tot op een afstand van 24 kilometer van de plek aangetroffen waar een 'aanval' had plaatsgevonden. Dus een gebied zo groot als de helft van de provincie Zuid-Holland moet worden afgezocht. Getuigedeskundigen moeten worden opgetrommeld omdat bewezen moet worden dat een beschermd dier, bijvoorbeeld een Wolf, de oorzaak van het verlies is. De activiteiten van zo'n deskundige lijken nog het meest op die van een onderzoeker van een gerechtelijk laboratorium. Het wordt uitgevoerd door het Directoraat voor Wild en Zoetwatervis (DVF), een Noorse variant van onze directie Faunabeheer en jachtschade-commissies. Een groot probleem is dat mogelijke wolvenschade nogal moeilijk is te on-

Bruine Beren worden 'Slagbjorn' genoemd als ze zich geregeld vergrijpen aan schapen.

derscheiden van die van verwilderde honden. Het predatiepatroon van de Bruine Beer, de Los, de Veelvraat en de Vos is in Noorwegen goed bekend en onderling relatief gemakkelijk te onderscheiden. Als uiteindelijk is vastgesteld dat een Wolf (of een andere beschermde diersoort) de oorzaak is van de schade, kan vergoeding worden geëist. Als waardevol melkvee gevaar loopt, dan zal de boer dit moeten inscharen, dat ook weer extra werk met zich meebrengt. Ook al wordt dit alles geldelijk vergoed, het geeft een heleboel extra bezigheden buiten de normale bedrijfsvoering om.

Kosten

Een paar cijfers om u een indruk te geven om welke bedragen het gaat. Sinds de bescherming van de Wolf is uitbetaald:

f 57.000,— voor 120 tamme rendieren in 1974/75; f 10.000,— voor 16 Rendieren in 1976/77 en f 5.000,— voor 3 à 4 geiten in Hedmark in 1976. Het voeren van 30 koeien (in plaats van weiden) kost een boer f 12.000,—.

In het hobbyblad 'Jakt og Fiske' vond ik een foto van een overvolle gymnastiekzaal in het dorpje Vegardshei (Aust-Agder). Geen uitvoering van een plaatselijke vereniging, maar een soort hearing over de Wolf. In het ver-

slag erbij worden schapenhouders geciteerd, die nadrukkelijk verklaren dat ze iedere Wolf onmiddellijk zullen neerschieten om het tot een proces te laten komen.*

In Vegardshei werden in 1982 namelijk 880 schapen geweid, waarvan 59 dood zijn gevonden en 130 zijn vermist. Een verlies van 5 à 6% (dus 50 schapen) wordt in Noorwegen als normaal beschouwd, dus zonder beschermde predatoren. Andere oorzaken van vermissing en dood kunnen zijn: predatie door Vos, Los en verwilderde honden, ziekten, ongelukken, diefstal en vandalisme. Dit hoge verlies kon echter niet aantoonbaar worden geweten aan de Wolf. Het draagt echter niet bij tot een mentaliteit, die noodzakelijk is voor de effectieve bescherming van de Wolf.

Uit Zweden komt nog een schril verhaal over de Wolf. Gedurende de maanden november en december 1977 had één mannetjeswolf in Zweeds-Lapland bijna 100 tamme Rendieren

Foto rechtsboven:

De plaatselijke bevolking juicht bepaald niet over de beschermingsmaatregelen voor deze grote vleeseters.

Foto onder:

Het jagen met behulp van sneeuwscooters is verboden verklaard.

*Inmiddels heb ik gehoord dat de Noorse regering een afschotvergunning heeft gegeven voor de Wolf in het gebied van Vegardshei.

doodgebeten. Nog voor dat hiervoor officieel toestemming was gegeven, werd er met sneeuwscooters op deze 'Wolf van Malmberg' jacht gemaakt. Na veel heen en weer getelefoneer met de autoriteiten, en nadat ook nog was overwogen om van een verdovingsgeweer gebruik te maken, verleende men toestemming voor afschot vanuit een helikopter. Dit lukte uiteindelijk op eerste kerstdag. Het dier bleek een gebitsbeschadiging te hebben, een mogelijke verklaring voor zijn gedrag.

Tegenstanders

De bevolking van de streken waar de Wolf voorkomt, zit niet te juichen over de beschermingsmaatregelen. Zij zijn niet geïnteresseerd in de bescherming van de grote vleeseters. Sommigen voelen zich veroordeeld tot door de staat betaalde fokkers van wolvenvoer. Eigenlijk gaat het maar om een heel klein gedeelte van de Noorse veestapel. Alle schade-uitkeringen tezamen, dus ook die voor de Bruine Beer en Veelvraat meegerekend, hebben betrekking op 1 à 2% van het 'risico-dragende' vee.

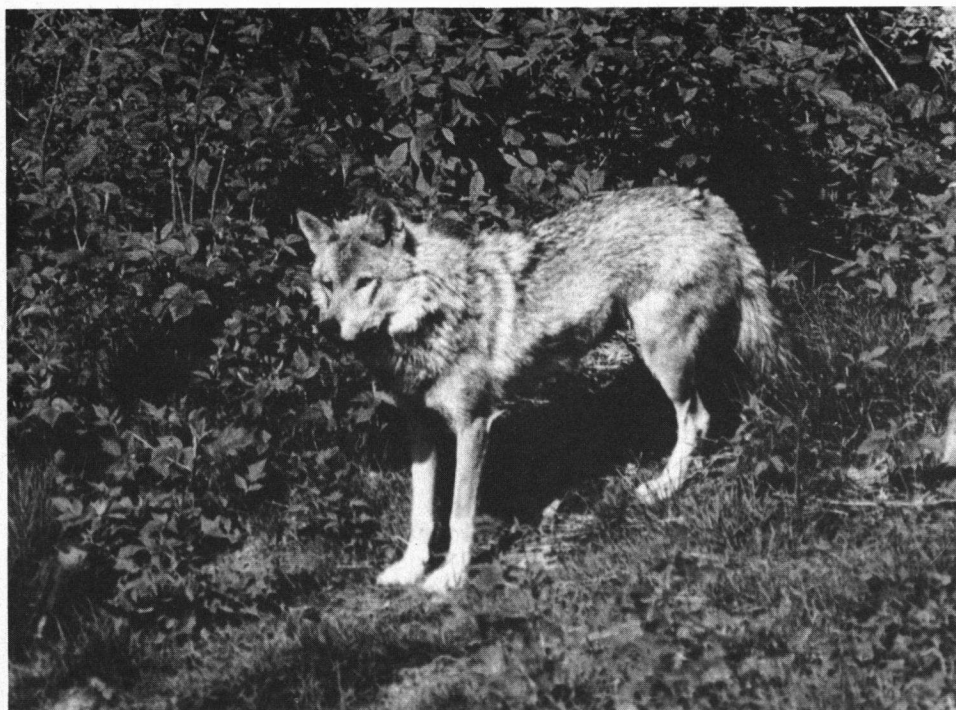
De politieke invloed van de lokale gemeen-

schap in Noorwegen moet echter niet worden onderschat. Meer dan de helft van de bevolking, namelijk 55%, woont op, wat wij zouden noemen, het platteland of in plattelandsgemeenten. In Nederland is dit 23%, zelfs landen als Zweden en de Bondsrepubliek zijn veel meer verstedelijkt dan Noorwegen.

Wantrouwen tegen vernieuwingen en grootschaligheid, maar ook fel anti-kapitalisme worden er gecultiveerd en door politieke partijen vorm gegeven. Het bij referendum uitgesproken neen tegen de EEG kwam voornamelijk uit die gebieden en gaf de doorslag. Dit alles verklaart ook waarom in vergelijking met andere Europese landen, Noorwegen achteraan kwam met de wetten op bescherming van predatoren. Men denkt wat traditioneler. Een heel speciale rol in dit geheel spelen nog de Samen. Als het gaat om grootschalige energiewinningsprojecten in Noord-Noorwegen, dan zijn zij de bondgenoten van de (vaak stedelijke) natuurbeschermers. Echter, de beperkingen op de jacht en het verbieden van het gebruik van sneeuwscooters ervaren zij als imperialisme en een grove schending van de eeuwenoude gebruiksrechten van hun woongebied.

Legenda bij figuur 1:
Kaart van Scandinavië. In Noorwegen (n) zijn aangegeven de provincies Hedmark (H), Telemark (T) en Aust-Agder (A). Verder de aangrenzende landen Zweden (z) en Finland (f) en de Poolcirkel (.....).

De Wolf zal zich wel goed kunnen handhaven in bepaalde delen van Hedmark.
Foto: W.H. van Schieveen.

Bescherming later

Het laatste woord over jachtgewoonten van de Wolf is nog lang niet gesproken. Veel onderzoek is nog nodig, voordat er een goed inzicht is in de Wolf-prooidier relatie en zijn andere voedingsgewoonten in het continentale sparrenbos. Toch ziet men in Noorwegen mogelijkheden voor het handhaven van een zichzelf in stand houdende populatie. Als echter aan de belangen van de veehouders wordt tegemoetgekomen, dan zal beheer noodzakelijk zijn. Er komt dus een compromis tussen een volledig natuurlijke toestand en een situatie waarin de belangen van veeboeren en jagers de doorslag geven. De boeren zullen een zeker verlies moeten dulden, en vergoed krijgen. Aan het beweiden zullen, meer dan nu het geval is, ecologisch verantwoord beperkingen worden opgelegd. Het staat niet bij voorbaat vast dat het met de predatie op huisdieren wel mee zal vallen en dat alleen zieke en verongelukte dieren het slachtoffer worden. Natuurbeschermers zullen daarom moeten accepteren dat in bepaal-

de gevallen afschot noodzakelijk zal zijn.

Er is trouwens nog een probleem. Zelfs in Noorwegen wordt het landschap in hoog tempo aangetast. Industrie, mijnbouw, ontginning en energiewinning eisen ruimte. Tunnels, wegen, wandel- en skiroutes vanuit grote recreatiecentra doorsnijden uitgestrekte gebieden. Daarnaast zijn er nog de claims van Defensie voor oefenterreinen en schietbanen. Toerisme en beweiding hebben al voor een verscherping van de problemen met de Bruine Beren en schapen gezorgd, omdat opgejaagde schapen extra kwetsbaar bleken. Aan de andere kant mijden grote vleeseters juist die aangetaste gebieden en slinkt het areaal dat werkelijk geschikt is om een zo natuurlijk mogelijke predator-prooi-relatie te laten ontstaan. Desondanks is men optimistisch over het behoud van de Wolf in bepaalde delen van Hedmark. In het daar redelijk onaantaste continentale naaldbos vinden wij nog Reeën, Elanden en Bevers. Dit zijn de natuurlijke prooidieren, vooral in de wintertijd. Dan kan de Wolf zich ook niet aan schapen vergrijpen en moet zich wel een soort van natuurlijk evenwicht instellen.

Gedurende de laatste tientallen jaren is de populatie Elanden aanmerkelijk gegroeid,

dus de voedselsituatie voor de Wolf is beter dan in de vorige eeuw. Desondanks zullen wilddbiologen nog heel wat moeten praten met de plaatselijke bevolking, in gebieden waar de Wolf weer een plaats zal moeten krijgen. 'Kun je de kinderen wel met een gerust hart over donkere boswegen naar school laten gaan?', vraagt men zich af.

Zij die sceptisch staan tegenover de herintroductie van de Wolf in Nederland, veelal omdat ze zelf het liefst de rol van predator spelen, zullen één en ander met voldoening hebben gelezen. Deze feiten hebben echter betrekking op typisch Noorse omstandigheden. In ons land wordt de veehouderij op geheel andere wijze bedreven en is de bodemgesteldheid en de samenstelling van de Veluwe naaldbossen totaal verschillend. Het bestand aan hoefdieren hierin is geheel kunstmatig en wordt als zodanig in stand gehouden en ons klimaat is niet continentaal met winters, die duren van oktober tot eind mei. De details van de Noorse gegevens zijn niet van belang bij de discussie over eventuele herintroductie

in Nederland. De projecten in Duitsland en Zuid-Zweden zijn wat dat betreft veel interessanter. Toch is het beeld van de Noorse situatie uitermate boeiend. Het is ontstaan uit een eeuwenoude en bijna ononderbroken ontwikkeling in een land, dat niet zover van ons afstaat als de Sovjet-Unie of Canada.

Verder heb ik willen laten zien dat niet alle lelijke dingen over de Wolf per definitie onwaar zijn. Het inzicht in het gedrag van natuurlijke populaties is nog beperkt. Voor de pogingen tot herstel naar zo natuurlijk mogelijke situaties is meer onderzoek, maar zeker ook de moed om te experimenteren noodzakelijk. Jagers en andere belanghebbenden hebben daarbij iets te verliezen, natuurbeschermers niet. Daarom zijn natuurbeschermers te goeder trouw. Wij maken ons echter wel kwetsbaar door experimenten te verdedigen met ecologisch getinte redeneringen, die in de half-natuurlijke omgeving niet opgaan of niet door voldoende feiten worden ondersteund.

■ Henrik de Nie, corr. adres: De Elzen 58, 9269 SK Veenwouden.

Met veel dank aan Johan Voerman voor de popularisering van wetenschappelijke gegevens.

Referenties en geraadpleegde literatuur:

- Anonymus (1982): Wolven in Noorwegen. Leeuwarder Courant (GPD) 31 december 1982.
Myrberget, S. (1979): Utviklingen i den norske bestand av ulv. Naturen bladzijden 37-48.
Nilssen, R. (1983): Ser jeg en ulv, sa skyter jeg den! Jakt og Fiske 112 : 3.
Schei, P.J. (1979): Problemer i norsk rovdyrforvaltning. In: Myrberget S. De store rovdyr i Norden. NKV's mote Songli, 1978. Viltrappr 9, DVF Trondheim, 161 bladzijden.
Sorensen, O.J. & Kvam T. (1982): Ulven pa Vegardshei. Arbeidsrapport, DVF Trondheim, 26 bladzijden.
Wabakken, P. & Sorensen O.J. (1982): Ulv *Canis lupus* i So-Ost-Norge. Viltrapport 20, DVF Trondheim, 33 bladzijden.

België drukt handel in wilde dieren en planten de kop in

Tien jaar geleden ondertekende België de Conventie inzake Internationale Handel in Bedreigde Diersoorten en Planten, maar met de ratificatie van dit verdrag heeft het tien jaar gewacht.

In de afgelopen tien jaar is België mogelijk wel het belangrijkste centrum voor die handel ter wereld geweest, met een jaarlijkse omzet die op 30 miljoen dollar wordt geschat.

Samen met andere groepen heeft het Wereld Natuur Fonds België in die tijd geijverd voor een strenger toezicht op de handel en zelfs nu ratificatie van het verdrag, per 1 januari 1984, de overheid verplicht tot een fatsoenlijk beleid, verwachten insiders dat verbeteringen slechts geleidelijk tot stand zullen komen. De Belgische regering zal een grote voorlichtingscampagne gaan voeren en smokkel en illegale handel in bedreigde soorten en producten daarvan als misdaden gaan bestraffen.